

WALTER G. ANDREWS
Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı

WALTER G. ANDREWS (1939), Washington Üniversitesi (Seattle) Yakın Doğu Dilleri ve Kültürü Bölümü'nde profesördür. Michigan Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı üzerine yüksek lisans (1963) ve Türk Dili ve Edebiyatı üzerine doktora yaptı (1970). Çalışmaları arasında, *An Introduction to Ottoman Poetry* (1976), *Poetry's Voice, Society's Song* (1984) ve *Ottoman Lyric Poetry* (M. Kalpaklı ve N. Black ile, 1997) ile Türk Edebiyatı ve kültürü üzerine çok sayıda makale bulunmaktadır.

Poetry's Voice, Society's Song: Ottoman Lyric Poetry

© 1985 University of Washington Press

İletişim Yayınları 621 • Edebiyat Eleştirisi 25

ISBN-13: 978-975-470-807-3

© 2000 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1-10. Baskı 2000-2018, İstanbul

11. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Elçin Gen

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Serap Yeğen

DİZİN M. Cemalettin Yılmaz

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

WALTER G. ANDREWS

Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı

Osmanlı Gazelinde
Anlam ve Gelenek

Poetry's Voice, Society's Song
Ottoman Lyric Poetry

ÇEVİREN *Tansel Güney*

Lisa ve Pam'e...

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	9
Türkçe Çeviriye Önsöz	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
Gazel: Anlam ve Gelenek	15
İKİNCİ BÖLÜM	
Konuşma Tarzı: Şiirsel Sözdizim	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Kelime Seçimi: Şiirin Söздаğarı	53
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Tasavvufun ve Dinin Sesi	81
BEŞİNCİ BÖLÜM	
İktidar ve Otoritenin Sesi	113
ALTINCI BÖLÜM	
Duygunun Sesi	137
YEDİNCİ BÖLÜM	
Gazelin Ekolojisi	175
SEKİZİNCİ BÖLÜM	
Eleştirel Perspektifler	213
Ek	229
KAYNAKÇA	237
DİZİN	243

TEŞEKKÜR

Bu kitabı yazarken birçok kişiden büyük yardım ve teşvik gördüm. Burada hepsinin ismini sıralamam mümkün değil; ancak çok değerli zamanlarını ve bilgilerini benden esirgemeyen birkaç kişinin adını anmadan, onlara teşekkür etmeden geçmeye gönlüm elvermiyor. Çalışmamın müsveddelerini okuyup eleştiride bulunan, Washington Üniversitesi'nden meslektaşlarım Farhad Ziadeh, Jere Bacharach, Nicholas Heer, Pierre MacKay ve Charlotte Albright ile Jerome Clinton, Talat Halman, William Hickman ve Nikki Gamm'a şükranlarımı sunmak isterim. Ayrıca, değerli öğrencilerim Güliz Kuruoğlu, Marc Epstein ve Judith Fetters'e rastladığım için çok şanslıyım. Son müsveddeyi büyük bir sabırla tashih eden eski öğrencim, şimdiki meslektaşım Janet Heineck'e özellikle teşekkür ederim. Unuttuklarımdan ise özür diliyorum ve onlara da şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca, notlarımı bir kitaba dönüştürmekte aracı olan çok özel birkaç kişi ve kitabın basılmasını destekleyen kurumlar da var. Harika editörlük yeteneği ve sabırla çalışmamı nihaî haline koyan Felicia Hecker'a, tasarım ve desenlerden sorumlu April Richardson'a ve tashihleri yapan ve metni bilgisayara geçiren Sandra Tollefson'a özellikle şükranlarımı sunmak istiyorum. Washington Üniversitesi Yayınları'nın Ortadoğu Yayınla-

rı Basım Komitesi'ne, maddî desteklerinden ötürü Exxon Şirketi'ne ve parasal ve teknik yardımlarından dolayı *Turkish Studies Association*'a (Türk Çalışmaları Birliği) teşekkürlerimi sunuyorum.

Bence, bütün akademik çalışmalar aslında ortak bir çabanın ürünüdür. Bu kitabın değeri, benim dışımdaki birçok kişinin yardımının ve katkısının ürünü olmasındadır. Bu kitabı ortaya çıkaran öngörünün bana ait olduğunu memnuniyetle kabul etmekle beraber, geri çevirdiğim önerilerin ve yanlış anlaşılan görüşlerin sorumluluğunu da üstlenmek zorundayım.

Bu kadar çok bilge ve yetenekli dostum olduğu için kendimi yeryüzünün en talihli insanlarından biri sayıyorum.

TÜRKÇE ÇEVİRİYE ÖNSÖZ

Aradan yıllar geçtikten sonra bir kitabı yeniden yayımlamak her zaman güçtür ve bugün *Şiirin Sesi*'nin ilk baskısından bu yana 15 yıl geçmiş bulunuyor. Kitabı şimdi yazsam, kuşkusuz başka türlü yazardım. Ama üzerinde epey düşündükten sonra, böyle bir yeniden yazma işleminin, kitabın temel yapısını ve niteliğini çok fazla değiştireceğinden de doğrusu emin değilim. Örneğin, bilgisayar teknolojisinde son zamanlarda görülen patlama düşünülünce, sözdağarı hakkındaki (kartlar kullanılıp elle hazırlanan) bölümdeki istatistikler gülünç denecek ölçüde yetersiz gözüküyor. Ama, Osmanlı şiirlerine ilişkin yeni hazırladığımız çok daha geniş bir bilgisayar veri tabanına bakınca, eski genel çıkarımlarımı geçersizleştiren herhangi bir şey de görmüyorum. Benzer şekilde, şimdi yazsam, daha fazla şiirden yararlanıp daha çok somut örnek kullanırdım. Ama bunlar kitapta ortaya attığım tezleri değiştirmez, sadece desteklerdi. Daha fazla örnek görmek isteyen kişiler, son yıllarda yazdığım, *Şiirin Sesi* üzerine birer yorum veya kitaptaki tezlerin genişletilip işlenmiş biçimleri sayılabilecek yazılara bakabilirler. Kitapta yaptığım değişiklikler, Osmanlıca'dan yaptığım şiir çevirilerindeki birkaç önemli hatanın ve bazı yeni açıklamaların eklenmesinden ibarettir. Bun-

lara işaret eden arkadaşlarıma ve kitap için eleştiri yazanlara teşekkür borçluyum.

Şiirin Sesi ve Türkçe çevirisi konusunda üzerinde özellikle durmak istediğim üç nokta var:

Birincisi, kamımca, *Şiirin Sesi*'ndeki temel teorik kusur, Osmanlı şiirinin yüzyıllarca değişmeden kalan yönleri hakkındaki düşüncelerimi yeterince net bir şekilde ortaya koyamamamdır. Kitapta Osmanlı şiiri öyle anlatılıyor ki, okur, şiirin temel tema ve ilişkilerininin 15. yüzyıl sonlarıyla 16. yüzyıldaki önemlerinin ve yorumlarınınin yüzyıllarca hiç değişmeden korunduğuna inandığını sanabilir. Aslında, benim amacım değişimi ölçmek ve anlamak için bir zemin olarak kullanılabilir kalıcı temalara (ve toplumsal analoglarına) ilişkin bir yaklaşım geliştirmek, bir dil oluşturmaya başlamaktı. Osmanlı şiirinin Osmanlı toplumuyla birlikte aralıksız olarak değiştiğine kesinlikle inanıyorum ve bu değişimin niteliği, hızı ve boyutları bugün hâlâ pek aydınlığa kavuşturulmuş değildir.

Kitapta gördüğüm ikinci büyük kusur ise son bölümdür. Birçok okur –çok anlaşılır bir şekilde– son bölümün, çalışmanın sonuçlarını özetlediğini düşünmüştür. Aslında, o bölüm böyle bir nitelik taşıyor. Bölüm, bahsetmeyi unuttuğum konular, ilerde üzerinde çalışılacak projeler, kitabı bitirirken aklıma gelen fikirler, teorik perspektiflere ilişkin düşünceler vb.'den oluşan bir yamalı bohçayı andırmaktadır. Bu bölümün tezlemi özetlediğini düşünen kimselerden özür diliyorum. Sevgili okur, lütfen bölümü olduğu gibi –yani, ilerde ne düşünebileceğimiz hakkında akıl yürütmeler olarak– kabul edin ve kitabın sonuçlarını başka yerlerde arayın.

Üçüncü nokta, Türkçe çeviriyle ilgili. Türkiyeli okurların, bu kitabın, İngilizce konuşan ve ağırlıklı olarak Kuzey Amerikalılardan oluşan okurlar için İngilizce yazıldığını akıllarında tutmaları benim açımdan son derece büyük önem taşımaktadır. Kendi entelektüel ve kurumsal bağlamları içindeki o okurlara seslenen teorik, kültürel ve politik tezler ve konular, kitabın temelini oluşturuyor. Kitabın önemli amaçlarından biri, söz konusu bağlamlarda Osmanlı şiirini (ayrıca Osmanlı kül-

türünü ve toplumunu), üzerinde mantıklı ve sağduyulu bir şekilde konuşulabilir bir konu haline getirmektir. Osmanlı edebiyatı hakkında konuşma şeklimizin, Batı'da bu konuyu büsbütün göz ardı etmemizi kolaylaştırdığına inanıyordum. Bu tavır, Türkiye'deki kimi politik gündemlere uygun gözükmekteydi, hâlâ da gözükmektedir; ama bu büyük ölçüde bir rastlantıdır –paralel, birbiriyle ilintisiz gelişmelerin bir sonucudur– ve bana göre bu yaklaşım söz konusu edebiyata ilişkin aşkın bir gerçekliği yansıtmamaktadır. Sözün kısası, eğer bu kitabı Türkiye'li okurlar için yazmış olsaydım, ortaya çok farklı bir kitap çıkardı. Yine de, *Şiirin Sesi*'nin Türkiyeli okurlara ulaşmasından büyük heyecan ve mutluluk duyuyorum. Yukarıda söylediklerim, olsa olsa, Türkiyeli okurların daha iyi ve daha dikkatli okurlar olması gerektiği anlamına geliyor. Her şeyden önemlisi, Türkiyeli okurların, Osmanlı şiiri hakkındaki tezlerimi, Osmanlı şiirini Türkiye dışında, özellikle Batı'da yorumlamanın kurumlarına ve politikasına ilişkin tezlerimden ayırt etmeye özen göstermeleri gerekmektedir.

* * *

Şiirin Sesi'nin Türkçe çevirisinin yayımlanmasında, kimi değerli arkadaş ve meslektaşlarımın büyük katkısı olmuştur. Mehmet Kalpaklı'nın sürekli çalışması, yardımı ve desteği olmaksızın bu çeviri asla gerçekleştirilemezdi. Kendisinin benim için ve bu proje için yaptıklarını saymakla bitiremem. Ayrıca, Yeşim Kalpaklı'nın yardımı olmasa bütün çabalarımız boşa giderdi. Tansel Güney, bu zor çevirinin üstesinden hakkıyla gelmiştir. Kitap İngilizce olarak yayımlandıktan sonra ilk eleştiri yazılarından birini kaleme alan bir yazar, kitabın dilinin ne kadar zor, ne kadar girift ve karmaşık olduğunu belirtmişti. (Bana çok sınırlı görünen bir alana pek çok düşünceyi sığdırmaya çalışıyordum.) Tansel, yer yer çetrefilleşen bir metni –benim onay ve teşviğimle– serbestçe yorumlayarak Türkçe'ye aktardı. Kendisine gerçekten şükran borçluyum.

Bu Türkçe metin, kimi yönlerden, İngilizce özgün metinden daha üstün bir nitelik taşıyor. Bunu, büyük ölçüde, değer-

li arkadaşım Ali Tanyeri'den aldığım paha biçilmez yardımlara borçluyum. Ali Bey, Osmanlı şiiri konusundaki –benimkini kat kat aşan– uzmanlığını cömertçe paylaşma inceliğini göstermiştir. Şiirlerdeki kelimelere ilişkin, başka hiçbir yerde bulamayacağım değerli bilgiler aktarmış ve yanırlarımdan bazılarını düzeltmiştir. Hemen belirtmem gerekir ki zaman zaman Ali Bey'in tavsiyelerine uymadığım da olmuştur, dolayısıyla, şiirlerin yorumlarında hata varsa, sorumluluk yalnızca bana aittir. Ayrıca, değerli yardımlarından ötürü Dr. Rahim Tarım'a ve Elçin Gen'e şükran borçluyum.

Bu yabancı yazara, profesyonelce çalışarak saygı gösteren İletişim Yayınevi'ne de teşekkür etmek istiyorum. Yayınevinin desteği, bu çeviri için elimizden gelen en iyi çalışmayı yapmamıza imkân tanıdı. Kanımca İletişim Yayınevi uluslararası yayıncılıkta yüksek bir standardı tutturmuştur.

Ne zaman Osmanlı şiiri üzerine çalışmaya başlasam, değerli arkadaşım ve meslektaşım, rahmetli Mehmed Çavuşoğlu'nu yâd ederim. Bu dünyayı zamansız terk ederek ardında bıraktığı büyük boşluğu düşündükçe, Osmanlı şiirlerinin birçoğunu dolduran o ayrılık acısını, hüznü daha bir derinden duyuyorum, onun yokluğu daha bir katlanılmaz gelir.

WALTER ANDREWS
Bellevue, Washington, 2000